

Konu: **Bilim**
Yazı: **97**

Sınır Kavramı

Doç. Dr. **Haluk Berkmen**

Bilimde sınır kavramı önemli yer tutar. Bir nesneyi tanımlamak için onu diğer nesnelere ve çevreden ayırıp yalıtıp ve sınırlamak gerekir. Ancak ne evren ne de insan sınırlanabilir. **19** sayılı **Sonsuzluk Türleri** başlıklı yazımda (1) evrenin sonlu fakat hudutsuz olduğundan söz ettim. Hudutsuz demek aynı zamanda sınırları belli olmayan ve sınırlandırılması mümkün olmayan demektir. İnsan da evren gibi sonlu fakat hudutsuzdur. **95** sayılı **Evren Ne kadar Büyük?** başlıklı yazımda evrenin de insan gibi nefes alıp-veren bir canlı varlık olduğu görüşünü savundum (2).

M.Ö. 384 ile M.Ö. 322 yılları arasında yaşamış olan **Aristoteles** nesnelere 10 tane *kategoriya* adını verdiği özelliklerle tanımlanabileceğini ileri sürmüştür (3). Bu özellikler şunlardır:

1. **Cevher**, 2. **Nicelik**, 3. **Nitelik**, 4. **Görelilik**, 5. **Mekân**, 6. **Zaman**, 7. **Durum**, 8. **Pozisyon**, 9. **Etki**, 10. **Edilgi**.

Bu 10 tane kategoriden hangileri sınırlı, hangileri sınırsızdır. Nicelik sayısal bir değer olduğundan sınırlıdır. Nitelik renk, koku gibi tanımlı özellikler içerdiğinden sınırlıdır. Görelilik özelliği bağımsız olmayıp bir diğer şeye göre tanım içerdiğinden, bu kategoriye de sınırlıdır. Keza mekân, zaman, durum ve pozisyon da sınırlı özellikleri tanımlamaya yararlar. Bir nesnenin edilgi olabilmesi için belli bir sınırı olması gerektiğinden, sınırsız olma özelliği içeren sadece iki kategori kalıyor. Bunlar: Cevher ve Etki kategorileridir.

Cevher: Varlığını devam ettirmek için kendinden başka bir var olana ihtiyacı olmayan, kendi özü ile varlığını sürdüren şey olarak tanımlanabilir. Bu tanımda "şey" anlam olarak nesne olsa da, bir olgu (fenomen) özelliğini taşır. Olgu bir konuyu başlatan, geliştiren, sonuca ulaştıran olayların sıralanmasından oluşan durumdur. Şu halde cevher veya töz, canlı cansız tüm var olanların başlamasına, gelişmesine ve sonuca ulaşmasına neden olan esas kaynaktır. Cevherin başlangıcından veya sonundan söz edilemez, zira töz bütünsellik içeren bir olgudur. Cevher azalıp çoğalamaz, parçalara ayrılamaz ve karşıtı da yoktur. Şu halde cevher sınırsızdır ve bu yüzden tanımsızdır. Cevhere modern bilim "Enerji" diyor. Enerji yok edilemez, yoktan

da var edilemez. Enerji daima sabit kalır ama sınırsız olduğundan şekil değiştirir. Mekanik enerji ısı enerjisine, kinetik enerji potansiyel enerjiye dönüşebilir, fakat toplam enerjide azalma veya artma olmaz. Fizik bilimi enerji türlerinden söz etse de enerjinin özünden söz etmez, edemez. Cevher (töz) de enerji gibi ne yoktan var olabilir ne de yok olup kaybolabilir. Cevherin sınırlarından söz etmek mümkün değildir. Ancak enerji gibi, cevherin en önemli özelliği etkin olmasıdır.

Etki: Bir tesir veya bir kuvvet olarak beliren olguya etki diyoruz. Etkinin fiziksel olması da gerekli değildir. Bir kişiye söylenen bir söz çok güçlü bir etki yaratabilir. Demek ki etki, birtakım sonuçlar, tepkiler, olaylar ya da görüngüler ortaya çıkarabilmektedir. Gerek doğa olaylarının gerekse insanın etki yaratma kapasitesi (yeteneği) vardır. Şu halde etkinin de sınırı yoktur. Fizik biliminde etkiye *momentum* veya *impuls* denir ve her iki kavramın da matematik tanımları yapılır. Ancak **etki** kavramında nesnelere arası etkileşimi aşan *ruhsal* veya *tinsel* bir özellik bulunduğundan dolayı, "etkinin sınırı yoktur" denebilir (4).

İnsan etki edebilen ve etki altında kalan tinsel bir varlıktır. İnsan etki altında kalıyorsa bir sınırı var demektir. Zira ancak sınırı olan bir nesneye veya canlıya dıştan etki edilebilir. Sınırı olmayan veya sınırı tanımlanamayan bir varlığı etkilemek mümkün değildir. İnsandaki sınırlar zihinsel ve tinseldirler. Bu sınırlar insanların düşünce ufkunu daraltır ve gerçekleri görmesini engeller. Toplumdaki gelenekler, görenekler, örfler ve adetler insanlarda gözle görünmeyen zihinsel sınırlar oluştururlar. Toplum kurallarıyla sınırlanmış ve bir bakıma şartlanıp uyuşmuş bir beyin, düşünüp sorgulama yetisini büyük çapta kaybeder. Böyle bir beyne sahip insan **etki-tepki** yarasına uygun yaşar ve tepkisel davranışlarını "haysiyet" veya "izzet-i nefis" kılıfı ile örter. Oysaki sorgulayan ve eleştiren insan açıktır ve ayıktır.

Önemli olan şuurlu bir **farkındalık** içinde olmak, yaptığımız seçimlerin uzun vadeli etkilerini de hesaplayabilmektir. Farkındalığı yüksek insan, kendi seçimiyle olaya veya duruma cesaretle katılır ve gerekeni anında yapar. Gerekeni anında yapma cesareti olan insan özgürdür. Zira "**Özgürlük, bilincine varılmış bir zorunluluktur**". Bu tür bir zorunluluk sorumluluktan kaynaklanır. Sorumlu insan eylemlerinde özgürdür ama aynı derecede ahlaklı davranmaya ve kendini kontrol etmeye de önem verir. Gerçek ahlâk, dış kurallardan kaynaklanmayan, içten gelen, bütünü hayrını düşünen ve sorumluluk içeren ahlâktır.

Kaynaklar:

- (1) <http://www.halukberkmen.net/pdf/71.pdf>
- (2) <http://www.halukberkmen.net/pdf/387.pdf>
- (3) [https://tr.wikipedia.org/wiki/Kategoriler_\(Aristoteles\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Kategoriler_(Aristoteles))
- (4) <http://www.halukberkmen.net/pdf/18.pdf>